

O'QUVCHILARDA IJTIMOIY-AXLOQIY TARBIYAVIY TASAVVURLARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK TIZIMI

YUNUSALIYEVA NARGIZA,

Qo'qon davlat pedagogika instituti

tadqiqotchisi

raximovaferuzaxonferuza@gmail.com

<https://doi.org/10.47689/STARS.university-pp252-256>

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarning ijtimoiy-axloqiy, tarbiyaviy tasavvurlarini rivojlantirishning pedagogik tizimining samarali usullari haqida fikr bildirilgan, o'quvchilarning ijtimoiylashuvi jarayonining pedagogik nazariyalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: o'qituvchi, o'quvchi, ta'lim, tarbiya, ijtimoiylashuv, rivojlanish, vosita, nazariya.

Ўқитувчи ва мураббийлар куни билан табриклаб, Юртбошимиз **Шавкат Мирзиёевнинг:** “Буюк маърифатпарвар бобомиз Абдулла Авланийнинг: “Инсон тафаккурининг қуввати ва кенглиги, аввало, муаллим тарбиясига боғлиқ”, деган сўзлари сизларнинг машаққатли, айнаи вақтда олижаноб фаолиятингизга берилган юксак баҳодир, десак, ўйлайманки, адашмаган бўламиз”. Ҳақиқатан ҳам, биз ўзимиздаги жамики яхши фазилатлар, ҳаётда эришаётган барча ютуқларимиз учун сиз азизлардан умрбод қарздормиз”, деган фикрлари билан ўқитувчи фаолиятининг нақадар улуғ, лекин машаққатли эканлигини билсак бўлади.

Ўқитувчи нафақат билим бериш билан бирга, таълим жараёнида тарбия фаолиятини биргаликда олиб боради, у келажак авлоднинг ўсиб-улғайиши ҳамда баркамол инсон бўлиши учун ҳаракат қилади. Истисно тарзида айтадиган бўлсак, ўқитувчи етук кадр бўлмас экан, ўз устида тинимсиз ишламас экан, унда бундай ўқитувчининг ҳаракатли ҳайкалдан фарқи қолмайди, ҳозирги куннинг долзарб мавзуларидан бири етишиб чиқаётган кадрларнинг ижтимоий ва маънавий ахлоқий, ҳар томонлама шаклланган бўлиши ҳамда ўзида ижодий ва креатив қобилиятнинг зарралари намоён бўлганини ҳис қилиши лозим. Фикримизнинг исботи учун, авваламбор, ижтимоий педагогик ғоялари ҳақида фикр юритадиган бўлсак, ижтимоий педагогик ғоялар ва назарияларнинг шаклланишида Шарқ уйғониш даври олимларининг асарлари алоҳида ўрин тутди. Улар фаолиятининг моҳияти ўша давргача мавжуд булган ижтимоий-

*йил 1-октябр ўқитувчи ва мураббийлар кунига бағишланган тадбирдаги 2018 * сўзлаган нутқи*

лаштириш усуллари илмий асосланган тизим ҳолатига келтирганликларидадир. Етук олимларнинг фаолиятидаги ўзига хослик, яъни доимий илм билан машғул бўлиш, билимга чанқоқлик уларнинг ижтимоий педагогик қарашларининг мазмунида ўз аксини топади. Ал-Хоразмий, Форобий, Беруний, Ибн Сино, Улуғбек каби олимлар ўз илмий ва педагогик фаолиятларида ривожлантирувчи, тарбияловчи ва таълим берувчи таъсир кучларини келажак авлодга қаратиш ва эътиборлироқ бўлиш назарияларини илгари суришган ва буни амалиётга татбиқ этишган. Улар ўз назарияларида таълимнинг мазмун-моҳиятини, яъни шахсни ҳаётга тайёрлаш, ахлокий меъёр ва қоидалар, касбий малакалари ва маҳоратлари ҳамда чуқур билимларга эга бўлишларида, деб таъкидлаганлар. Буюк қомусий олим Абу Райҳон Беруний (973–1050 й.) таълим жараёнида қўлланиладиган илмий усуллари ишлаб чиққан. У, шунингдек, таълим тамойилларини ҳам таснифлаган. Алломанинг педагогик қарашларининг ижтимоий йуналтирилиши ахлоқни ижтимоий хусусиятлар ва ҳиссиётларнинг ифодаси сифатида тушунганлигида ўз ифодасини топган.[1. С. 108] Унинг тарбия, шахснинг шаклланишида ва жамиятдаги амалий фаолият учун илм ва меҳнатнинг аҳамияти ҳақидаги ғоялари ҳозиргача ўз аҳамиятини сақлаб қолмоқда. Буюк қомусий олим Абу Али ибн Сино (980–1037 й) ўз даврининг барча билим соҳаларини қамраб олувчи катта илмий мерос қолдирган бўлиб, Ибн Синонинг барча асарларида педагогик қарашлар мавжуд [2. С. 98]. У ўзининг асарларида билим, ирода ва инсоннинг такомиллашиш жараёнидаги мақсадга интилувчанлиги, атроф-муҳит таъсири, ахлоқий ва меҳнат тарбияси, муомала санъати, болаларни гуруҳларда ўқитиш ҳақидаги ғоялари ва назариялари ҳозирги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ, балки йиллар давомида бу ғоялар такомиллашиб, ўз исботини топмоқда. Абу Наср Форобий, Абу Райҳон Берунийлар таълим муаммолари бўйича ўз ғоя ва фикрларини билдиришган, улар инсоннинг жамиятга сермаҳсул хизмат қилиши учун ўз ақлий, жисмоний, ахлоқий, эстетик ва меҳнат қобилиятларидан самарали фойдаланиш имконини берувчи таълим вазифасини алоҳида ажратиб кўрсатганлар [3. С. 98]. Таълимнинг ривожлантирувчи вазифасини амалга ошириш мақсадида улар қуйидаги дидактик тамойиллардан фойдаланиш масалаларига кўпроқ эътибор берганлар:

- аста-секинлик билан таълим-тарбия жараёнида тушунчаларнинг мураккаблашуви;

- амалиётни тажриба билан боғлаш [4. С. 217].

- қабул қила олишлик;

- кўргазмалилик.

Улар ўз ғояларида билдирган фикрларини амалиётда қўллаб, назарияларини исботлашга ҳаракат қилганлар.

Ибн Синонинг фикрича, ижтимоийлаштириш кўникмалари жамоа бўлиб ўқитиш шаклида яхши шаклланади.

Бунинг учун у қуйидагича асосланиши лозим:

1. Таълим олувчилар, ўқитувчи ва ўқувчилар орасида тажриба, билим, маънавий ва ахлоқий қадриятлар алмашинувини ташкил қилиш.

2. Мусобақалашув элементидан фойдаланиш.

3. Ўқитувчининг ижтимоий-ахлоқий хусусиятларини – муомала муносабатларини тартибга солиш.

4. Ўзаро тушуниш, ўзаро ёрдам, дўстлик ҳиссини ривожлантириш [5. С 98].

Буюк қомусий олимларимизнинг педагогик-назарий қарашлари ва фаолиятларининг ижтимоий-педагогик йуналтирилганлиги уларнинг, авваламбор, ҳаётга ҳар томонлама тайёрлаш ҳисобланган таълим мақсадини шарҳлашларида, ғояларида ўз ифодасини топган. Улар инсоннинг жамиятда ўз ўрнини топишини белгилаб олишини таъминлаб берувчи энг муҳим сифатлар – бу меҳрибонлик, яқинларга ёрдам, ғурур, виждон, яхши ниятлик ва сабр, деб ҳисоблаганлар. Ўқитувчиларнинг ҳар томонлама интеллектуал ва ўз устиларида тинимсиз меҳнатга тайёргарликларига катта эътибор қаратиб, Форобий ва Ибн Сино ёшларнинг жамиятга “кириш”ларининг энг муҳим омиллари сифатида фаоллик, мустақил ташаббускорлик, интилувчанлик, қизиқувчанлик ва ақлий қобилиятларни таъкидлаб ўтганлар. Форобий ижтимоий тарбияда ўқитувчига етакчи ўрин ажратиб, унинг фаолиятини жамиятнинг келажаги унга боғлиқ эканлигига ҳукмдор фаолиятига қиёслайди [6. С. 98]. Форобий ҳам Ибн Сино каби ўқитувчилар эътиборини ўқувчиларнинг билимларини ҳаётга татбиқ, этишларига қаратишлари лозимлигига ишора қилган. Қомусий олимларимиз шахсий намунага ниҳоятда катта эътибор беришган ҳамда ўзларида ҳам интилувчанлик, юқори ижтимоий мавқега эришганлик намунаси бўлиб хизмат қилишган. Шундан кўриниб турибдики, қомусий олимларимиз нафақат ўз назариялари билан, балки ўзларидаги хислатларни шу назарияларда ва ғояларида қўллашга ҳаракат қилганлар. Форобий ниҳоятда меҳнатсевар, иродали, камтар, содда бўлган ва доим ёрдамга интилган. Форобийнинг ўқитувчиларни индивидуал психологик ва ақлий хусусиятларига мос келувчи таълимнинг устуворлиги, касб танлаш муҳимлиги ҳақидаги фикрлари ҳозирги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ [7. С. 55]. Чунончи, фикрларимизнинг исботи учун ўқувчилар билан таълим жараёнини ташкиллаштиришда, яъни шахснинг ижтимоийлашувида унинг хулқ-атвор нормаларига эътибор беришимиз ва ўқитувчи маҳоратидаги келажакни олдиндан кўра олиш қобилиятини шакллантириб, ўқувчи шахсининг ҳозирги кунда шиддат билан ривожланаётган жамиятда ўз ўрнини топишини таълимий ва тарбиявий жараён билан уйғунлаштириб олиб боришни таъминлашимиз лозим.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Tokhirovich, Turaev Kuvonchbek. “The Role and Importance of Tourism in the Economy of Small Regions”. International Journal of Culture and Modernity 9 (2021): 62–66.
2. Hamroevna, Umarova Mahbuba, and Turaev Kuvonchbek Tohirovich. “Phytotoponyms of Surkhandarya Region and their Characteristics”. International Journal of Culture and Modernity 9 (2021): 59–61.
3. Tokhirovich, Turaev Kuvonchbek. “The Role and Importance of Tourism in the Economy of Small Regions”. International Journal of Culture and Modernity 9 (2021): 62–66.
4. Ключев, Роман Владимирович, et al. «Исследование и анализ показателей надежности отдельных структурных элементов цифровых подстанций». Вести высших учебных заведений Черноземья 1 (2021): 68–79.

5. Abdunazarov H.M., et al. "Using interactive methods in teaching the subject of geography of the world natural resources". *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences* Vol 7.12 (2019).
6. Abduhafizovna, Melikuziyeva Mavluda, and Yigitaliev Mirzoxid. "Ways to increase the legal knowledge of primary school students". *Web of Scientist: International Scientific Research Journal* 3.02 (2022): 124-130.
7. Umarova M.H. "Ethnic Related Toponyms of The Population in Surkhandarya Region".
8. Nargiza, Yunusalieva. "Social and moral education of students and development of values". *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.1 (2022): 300-305.
9. Nodirovna, Khushnazarova Mamura. "Theoretical and methodological basis of training of management personnel in the process of higher pedagogical education". *International journal of social science & interdisciplinary research*. ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.04 (2022): 171-177.
10. Nodirovna, Khushnazarova Mamura. "Pedagogical and psychological features of professional training of teachers of pre-school educational organizations". *International journal of social science & interdisciplinary research*. ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.03 (2022): 22-26.
11. Исроилов Ш.Ш. «Роль команды в формировании личности игрока». *Экономика и социум* 3-1 (2021): 583-587.
12. Erkinovna, Yuldasheva Malohat. "Theoretical and historical basis for the development of the cognitive activity of future teachers in innovative educational settings". *International journal of social science & interdisciplinary research*. ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.05 (2022): 90-93.
13. Erkinovna, Yuldasheva Malohat. "Development of the cognitive activity of future teachers in innovative educational conditions as a social pedagogical necessity". *International journal of social science & interdisciplinary research*. ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.04 (2022): 196-199.
14. Abduhafizovna, Melikuziyeva Mavluda, and Yigitaliev Mirzoxid. "Ways to increase the legal knowledge of primary school students". *Web of Scientist: International Scientific Research Journal* 3.02 (2022): 124-130.
15. Najmiddinovna, Rahimova Feruza. "Pedagogical conditions of improvement of social pedagogical activity of students on the basis of multimedia tools". *International journal of social science & interdisciplinary research*. ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.07 (2022): 108-112.
16. Najmiddinovna, Rahimova Feruza, and Muxammadiev Baxromjon Baxtiyorjon o'g'li. "Factors affecting the social pedagogical activity of multimedia". *International journal of social science & interdisciplinary research*. ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.05 (2022): 114-118.
17. Раҳимова, Феруза Нажиддиновна. "Мультимедиа воситаларининг ижтимоий педагогик фаолиятга таъсир этувчи педагогик-психологик омиллари". *Academic research in educational sciences* 3. NUU Conference 2 (2022): 879-884.
18. Jurnal, ilmiy-nazariy. "Ilmiy axborotlari". *Pedagogika* (2020): 3.

19. Akbarovna, Abdullajonova Shaxnoza. "INCLUSIVE EDUCATION AND ITS ESSENCE". International journal of social science & interdisciplinary research. ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.01 (2022): 248-254.

20. Nargiza, Yunusalieva. "Social and moral education of students and development of values". Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 10.1 (2022): 300-305.